

Korupčníci před soudem. Na okraj delegovaných procesů před moravskými trestními soudy v 30. letech 20. století

Corruptionists on trial.

On the margins of delegated trials before the Moravian criminal courts in the 1930s

Marek Krejčí

ORCID <https://orcid.org/0009-0001-4085-134X>

ABSTRAKT

V meziválečném období Vrchní zemský soud v Brně delegoval k projednání trestních řízení souvisejících s úplatkářstvím při zadávání a realizaci státních veřejných zakázek dva moravské krajské trestní soudy v Brně a v Jihlavě. Byly vybrány pro svou geografickou polohu uprostřed státu, ale také pro menší pravděpodobnost subjektivních vztahů soudců k aktérům a politickým stranám. Korupční procesy měly splnit naléhavou politickou objednávku na exemplární trestání korupce. Specifický případ představoval jihlavský proces s politickým podtextem, kde se vládním kruhům jednalo o znemožnění nepohodlného předáka radikální opoziční strany. Dochovaný spisový materiál prokazuje, jak se značným časovým odstupem bylo problematické jednoznačně prokázat naplnění skutkové podstaty trestného činu tím spíše, že mnozí účastníci v průběhu trestního řízení účelově měnili své výpovědi. Navzdory halasné protikorupční rétorice určené voličům scházela politickým stranám vládní koalice společná politická vůle rozkrýt všechny souvislosti bez ohledu na osoby.

ABSTRACT

During the interwar period, the Higher Regional Court in Brno delegated criminal proceedings related to bribery in the awarding and implementation of state public contracts to the Moravian judiciary. The regional criminal courts in Brno and Jihlava were chosen for their geographical location in the middle of the state, but also less likely to have subjective relations between judges and participants and political parties. The corruption trials were supposed to fulfill an urgent political order for exemplary punishment of corruption and, in one case, also eliminate the government circles of an inconvenient leader of a radical opposition party. The surviving case files demonstrate how difficult it was, with considerable time, to establish unequivocally that the facts of the offence were fulfilled, all the more so because many of the parties purposefully changed their statements during the criminal proceedings. Despite vociferous anti-corruption rhetoric directed at voters, the ruling coalition's political parties lacked a common political will to uncover all connections regardless of the persons.

KLÍČOVÁ SLOVA

korupce, trestní soudnictví, první republika, Jiří Stříbrný, úplatkářství, Brno

KEYWORDS

Corruption, criminal justice, first republic, Jiří Stříbrný, bribery, Brno

ÚVOD

Výzkumu nejrůznějších aspektů fenoménu korupce věnovala v poslední době pozornost řada historiků. Jejich příspěvky zatím shrnuté do několika kolektivních monografií mapují jak jednotlivé kauzy, tak přináší podklad pro komparaci v dlouhodobé časové perspektivě.¹ Výzkum korupce se stal relevantním badatelským tématem i při zadávání kvalifikačních prací na vysokých školách.² Autoři analyzují projevy politiků zachycené ve stenografických protokolech z jednání poslanecké sněmovny i senátu a články v denním tisku. Tyto prameny vnášejí pohled silně subjektivně zabarvený politickými zájmy se zřejmou tendencí diskreditovat před voliči představitele konkurenčních stran a naopak obhajovat stoupence vlastní strany. Korupční kauzy je však také možné sledovat ještě z jiného pohledu než prizmatem stranicko-politického boje, a to prostřednictvím soudních spisů. Svědkové před soudem byli povinni vypovídat pod sankcí podle zásady materiální pravdy. Proti tiskovým polemikám museli pečlivě vážit vyřčená slova. Soudní spisy poskytují ucelenější obraz, což ovšem neznamená, že plně odrážejí objektivní realitu. Ostatně jen zlomek obvinění z korupce se stal předmětem veřejného projednávání před soudy republiky.

Ve stati budou ukázány pokusy o postihnutí korupce, kde k projednávání trestních případů byly delegovány krajské soudy v moravských městech Brně a Jihlavě. Podle trestního řádu, zákona č. 119/1873 ř.z., měl Nejvyšší soud právo z důvodů veřejné bezpečnosti nebo z jiných důležitých příčin odejmout věc jinak příslušnému soudu a předat ji jinému soudu. Východiskem pro analýzu jsou dochované, byť ne vždy v úplnosti, soudní spisy uložené v archivních fondech

- 1 Schelle, Karel – Tauchen, Jaromír (eds.): *Korupce – včera a dnes*. Ostrava 2013; Šoltész, Peter – Vörös, László: *Korupcia*. Bratislava 2015; Vörös, László: *Politická korupcia na území Slovenska a Čiech v 19. a 20. storočí*, Bratislava 2020; Hrubá, Michaela – Hrbek, Filip – Myroniuk, Jiří (eds.): *Nepřijmeš úplatek, neboť oslepuje: korupce a klientelismus napříč staletími*. Acta Universitatis Purkynianae Facultatis philosophicae. Studia historica, 29. Ústí nad Labem 2024.
- 2 Palucha, Aleš: *Politické aféry první republiky*. Olomouc 2016; Horská, Markéta: *Fenomén korupce v českých zemích meziválečné doby*. Praha 2017. Za upozornění autor děkuje recenzentu.

Moravského zemského archivu v Brně. Pro postižení souvislostí byla pramenná základna rozšířena o další dokumenty úřední provenience uložené v Národním archivu a Státním oblastním archivu v Praze.

JIHLAVSKÝ PROCES

V Jihlavě na podzim roku 1932 se zodpovídal bývalý socialistický ministr železnic Jiří Stříbrný.³ Politik, jeden z vůdců převratu 28. října 1918 v Praze, se v polovině dvacátých let dostal do konfliktu s předsedou strany Václavem Klofáčem a s především ambiciózním Edvardem Benešem, aby byl za pomoci intrik na podzim 1926 ze strany vyloučen.⁴ Nestáhl se však z politiky, ale vytvořil vlastní politické uskupení a v parlamentních volbách roku 1929 byl znovu zvolen poslancem. Jaroslav Stránský ho 13. února 1931 ve sněmovně veřejně obvinil, že spravoval ministerstvo železnic tak, že zbohatli jemu blízcí lidé.⁵ Sněmovna se pak usnesla 6. března 1931 zvolit zvláštní 24členný vyšetřovací výbor, který od 9. dubna do 11. června 1931 provedl výslechy předvolaných svědků. Vyšetřování bylo zaměřeno na hospodářské činnosti ministrova bratra Františka Štříbrného v Československé družstevní (později Diskontní) bance a v Nákupně uhlí při této bance, která se významnou měrou podílela na dodávkách uhlí pro ministerstvo železnic. Ve výsleších svědků se objevily náznaky širší korupční praxe při uhelných dodávkách. Po převratu velké německo-židovské těžbařské společnosti začali využívat služeb obchodních zprostředkovatelů spojených s politickými stranami vládní koalice, kteří pak z provizí uhelných obchodů tyto strany financovali. Zprostředkovatelé se podíleli i na vytvoření Ústřední prodejny uhlí ze státních dolů. Část zisku byla přenechána v podobě tzv. ředitelského paušálu a odměn tam zastoupeným vysokým úředníkům ministerstva veřejných prací (např. generální ředitel státních dolů Oskar Mayer, odborový přednosta Gustav Schmaus, rada Eduard Bartoš a osobní tajemník ministra Jan Flora). Toto ministerstvo podle zákona č. 260/1920 Sb. v době vázaného hospodářství obstarávalo uhelné hospodářství a rozhodovalo o nákupech uhlí z tuzemských dolů pro potřeby státu. Když pak byl vládním nařízením č. 376/1922 Sb. uhelný obchod uvolněn, rozhodovalo o nákupu uhlí pro státní dráhy ministerstvo železnic na základě ofertního řízení. Podle řady svědectví byl arch s nabídkami oferentů z ministerstva

3 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), Krajský soud trestní (dále KST) Jihlava, III. man. 1924–1949, sign. Obž. 228.

4 Vykoupil, Libor: Jiří Stříbrný portrét politika. Brno 2003.

5 Národní archiv (dále NA), Ministerstvo spravedlnosti 1918–1945 (dále MS), sign. Pres., kart. 9. Stránský vycházel zpočátku ze svědectví bývalého pracovníka berlínského konzulátu Václava Podlipského, který ten učinil v jeho brněnském bytě 2. dubna 1930. Stránský později s redaktorem Bedřichem Hlaváčem jednal v Berlíně s Hugo Lustigem a dalšími německými účastníky smlouvy o dodání vagonů.

zapůjčen do družstevní banky, kde vyplňoval konečný rozvrh zadávek František Stříbrný. Ten zisky a provize z uhelných obchodů ukládal na účtech vedených na cizí jména, k nimž měl spolu se svým bratrem dispoziční právo. Jeden z nich byl veden na jméno František Velkoborský podle jména jejich dědečka z matčiny strany. V družstevní bance byl veden na jméno Josef Pašek vklad tří milionů korun, které údajně vložil Otto Petschek v popřevratové době, kdy chtěl zabránit znárodnění dolů Petschkova koncernu. Dispozice s účtem byly vázány na předložení legitimace, na jejímž základě v říjnu roku 1923 prokurista banky postupně převedl celý vklad do Pražské úvěrní banky a zase zpátky do Družstevní banky, tentokrát však již na účty spravované Františkem Stříbrným.⁶

Prošetřována byla otázka tzv. nouzového uhlí, které za hornické stávky na podzim roku 1923 ministerstvo železnic zakoupilo prostřednictvím společnosti Union Františka Stejskala ze zásob rakouských spolkových drah. Šlo zde o dodávky uhlí ze Stejskalova dolu Slávka v Mutějovicích, které bylo se souhlasem stávkového výboru vytěženo pro export do Rakouska. V pohraniční stanici však bylo přelepeno anglickými vinětami a zasláno zpět jako uhlí zakoupené v zahraničí. Podnikatelé omlouvali tuto lest nutností zatajit původ uhlí před stávkujícími horníky, nicméně podle jiných svědectví bylo uhlí zprvu fakturováno za vyšší ceny jako kvalitní britské uhlí s připočtením fiktivního dovozného a teprve po intervenci kontrolních orgánů měly být původní faktury dodatečně zaměněny už v ministerstvu za nižší znějící již na mutějovické uhlí.⁷

Jiří Stříbrný pod tlakem důkazů měnil své původní výpovědi, ale vytrvale popíral, že by bratrovu podnikatelskou činnost ve funkci ministra jakkoliv protěžoval ke škodě státu. Zpráva vyšetřovacího výboru přinášející především mravní odsouzení jeho praktik byla pak vzata plénem poslanecké sněmovny na vědomí. Iničiátoři v pozadí se však chtěli vypořádat s nepohodlným opozičním politikem jednou provždy soudním procesem. Při něm ovšem hrozilo veřejné odhalení nelegálního financování socialistů i dalších politických stran prostřednictvím firem participujících na státních zakázkách. Proto byl ze shromážděného důkazního materiálu vybrán dílčí případ dodávky železničních vagonů z Německa v roce 1920. Dne 19. října 1927 noviny Národní osvobození zveřejnily článek, v němž zpochybnil Stříbrného tvrzení pronesené na voličské schůzi, že tato dodávka byla podepsána až jeho nástupcem ministrem Václavem Burgerem a uvedly, že naopak v této věci rozhodl on, ač mohl podpořit zaměstnanost dělnictva zadáním zakázky tuzemským výrobcům, jak jej žádaly deputace odborářů. Zároveň bylo naznačeno, že Stříbrný měl zvláštní zájem na schválení smlouvy, protože zprostředkovatelem zakázky byl jeho kamarád a společník v jiných záležitostech pražský hodinář a zlatník František Sichrovský. Stříbrný prostřednictvím

6 NA, MS, sign. Pres., kart. 11, zápisy vyšetřovacího výboru.

7 Tamtéž.

svého právního zástupce podal 22. října 1927 trestní oznámení na odpovědného redaktora listu Josefa Dýmu pro přečin proti bezpečnosti cti. Ve své svědecké výpovědi prohlásil, že objednávka vagonů se stala po předchozím schválení ministerské rady a ministerstva financí, že se Sichrovským nikdy nejednal, ba se ani vzájemně vůbec neznali, což již dříve souhlasně vypověděl sám Sichrovský.⁸ Tiskový senát krajského soudu trestního v Praze akceptoval jejich souhlasná tvrzení a uznal 4. ledna 1930 Dýmu vinným, že jako odpovědný redaktor uveřejnil článek, kde byl Stříbrný křivě obviněn z nepočetného činu a odsoudil ho podmíněně se zkušební dvouletou dobou k peněžitému trestu tisíce korun a k náhradě nákladů trestního řízení. Zmateční stížnost redaktora Dýmy 26. listopadu 1930 zamítl Nejvyšší soud v Brně a rozhodnutí tiskového senátu krajského soudu trestního v Praze se stalo pravomocným.

Dýma podal státnímu zastupitelství v Praze 13. dubna 1931 trestní oznámení na Františka Sichrovského pro křivou výpověď ve výše uvedeném tiskovém sporu, protože bylo zjištěno vyšetřovacím výborem, že byl na realizaci obchodu s vagony hmotně zainteresován provizí ve výši 5, 2 milionu marek. Na základě tohoto oznámení byla u Sichrovského provedena domovní prohlídka, zabavena jeho obchodní korespondence a on sám byl 17. dubna 1931 zatčen a předán do vyšetřovací vazby. Dýma podal 30. června 1931 další trestní oznámení pro zločin křivého svědectví i na poslance Jiřího Stříbrného. Krajský soud trestní v Praze požádal poslaneckou sněmovnu o svolení k jeho stíhání a ta se 10. července 1931 usnesla na návrh imunitního výboru k trestnímu stíhání svolit. Dne 14. listopadu 1931 podalo státní zastupitelství v Praze na základě přípravného vyšetřování a výsledků práce komise žalobu na Jiřího Stříbrného a Františka Sichrovského pro zločin podvodu podle § 197 a § 199 písm. a) trestního zákona. Ve vazbě byl od 21. dubna 1931 rovněž bratr František Stříbrný, kterému byla na základě pokynu ministerského předsedy stanovena výše kauce pro případné propuštění z vazby na šest milionů korun.⁹ Obchodník uhlím František Stejskal nabídl jménem jistých vlivných osobností jeho manželce peníze na tuto kauci za vydání kompromitujících dokumentů a výpověď kompromitující Jiřího Stříbrného. Podle dopisu Gity Stříbrné Stejskal prohlásil, že jinak “oni” mají tu moc udělat si

8 Státní oblastní archiv v Praze (dále SOA Praha), Krajský soud trestní Praha (dále KST Praha), sign. Tl VII 1252/27.

9 Archiv Kanceláře prezidenta republiky (dále AKPR), Kancelář prezidenta republiky, protokol Tajné 1921–1944 (dále KPR-T). Přednosta prezidia ministerstva spravedlnosti František Výborný průběžně důvěrně informoval o vyšetřování bratrů Stříbrných kancléře prezidenta republiky Přemysla Šámala. Zasilal mu i průklepy dopisů, které sám psal ministru spravedlnosti Alfredu Meissnerovi na letní byt, kde citoval rozhovory s ministerským předsedou Františkem Udržalem v Praze i na jeho statku v Rovni. Udržal se vyslovil o kauci pro Františka Stříbrného ve výši deseti milionů korun a požadoval, aby do vazby byl vzat i Jiří Stříbrný.

svřj senát, který bude soudit tak, jak si přejí.¹⁰ V tomto směru však Stejskal špatně ocenil nezávislost soudců na politice. Senát krajského soudu trestního v Praze 4. ledna 1932 zprostil Střibrného i Sichrovského obřaloby z křivého svědectví.¹¹

Osvobozující rozsudek však ještě neznamenal konec celého případu. Proti rozsudku podalo státní zastupitelství v Praze stížnost pro formální a věcnou zmatečnost, kde namítalo, že se soud nedostatečně vypořádal s rozpory ve výpovědích svědků v přípravném řízení a při hlavním líčení. Prezident Masaryk vyslovil názor, že rozsudek může být změněn, už proto, že se příliš zaujatě zabýval kritikou vyřetřovacího výboru, po které mu vlastně nic nebylo.¹² Provést boj až do konce požadoval i ministr Edvard Beneř, jehoř synovec Jiřř Beneř sbřral nový materiál proti Střibrnému.¹³ O věci měl rozhodnout Nejvyšřř soud v Brně, do jehoř řela byl právě v roce 1931 jmenován prezidentem Masarykem Vladimřr Fajnor.¹⁴ Fajnor jednal o věci s kanclřřem Přemyslem řámalem 23. ledna 1932. O den později byl v Lánech přijat prezidentem Masarykem. S výhradou, že neměl ještě možnost se důkladněji s rozsudkem seznámit, připustil, že by jej Nejvyšřř soud mohl v některých řástech zruřit.¹⁵

Nejvyšřř soud 25. řervna 1932 zruřil rozsudek krajského soudu trestního v Praze a k novému projednání delegoval krajský soud trestní v Jihlavě s řím, že podle konkrétní povahy případu se mu jeví účelným, aby tato trestní záležřtost byla znovu projednána soudem jiným. Obhájce Střibrného, mladý advokát Ladislav Rařín, marně navrhoval vrácení kauzy do Prahy, kde obřalovaný i větřřina předvolaných svědků bydlela, popřřpadě delegování jiného krajského soudu mimo Moravu. Proces před senátem vrchnřho soudního rady Oskara Stibingera byl zahájěn 10. řřřna 1932 za velkého zájmu veřejnosti. Vzhledem k formulaci obřaloby se soud místo zkoumání, zda Jiřř Střibrný vyuřil veřejné funkce ministra řeleznic ve svřj a bratrřv prospěřh. Sous se soustředil na klíčové otázky, zda se Sichrovský a Střibrný opravdu osobně neznali nebo zda pod přísahou křřivě svědřili. Veřejná řaloba v tomto směru navrhla řadu svědků, jejichř svědectví však soud nepovařoval za jednoznačně průkazná. Nejvýznamněji se stalo svědectví Bohuslava Eřnera, bývalého ředitelě konzumnřho odboru Jednoty malozemřdřřských a hospodářských družstev, který 2. listopadu roku 1932 před jihlavským soudem vypověděl, že v její budově potkal někdy na podzim roku 1920 odpoledne Sichrovského, který se ptal, zda je přítomný ministr Střibrný. Eřner měl doprovodit Sichrovského k tořitému schodiřřti vedoucímu do prvního patra

10 NA, MS, sign. Pres., kart. 11, dopis Gity Střibrně státnřmu zástupci Stanislavu řáslavskému z 2. listopadu 1931.

11 SOA Praha, KST Praha, sign. Tk 1931 XXIV/3244, kart. 251.

12 AKPR, KPR-T, sign. T 298/32

13 AKPR, KPR-T, sign. T 78/32, záznam Přemysla řámala z návřřěvy u ministra Beneře.

14 AKPR, KPR-T, sign. T 146/32.

15 Tamtřřž.

a ukázat mu dveře kanceláře, kde Stříbrný úřadoval jako stranou ustanovený dohlédací orgán nad nepřilíš prosperující jednotou. Svědek připustil, že sice neviděl Sichrovského do označených dveří vcházet, ale při odchodu z práce asi za půlhodiny ho spatřil vycházet z vrat budovy. Soud nařídil místní šetření, při němž bylo zjištěno, že z prvního schodu, odkud měl Ešner ukazovat na Stříbrného dveře, nebyly bez naklonění vůbec vidět. Obhajoba se pak pomocí řady svědků snažila zpochybnit Ešnerova věrohodnost. Byl stíhán exekucemi, ale známým tvrdil, že má rozdělaný obchod, ze kterého zbohatne a nebude muset pracovat. Soud nakonec dospěl k názoru, že Ešnera nelze považovat za nestranného svědka, ale osobu mající na výsledku procesu jistý osobní zájem.

Těsně před koncem roku 1932 ukončil senát krajského soudu trestního výslech svědků. Také jihlavský senát se vymežil vůči inkvizičnímu způsobu vedení výslechů zpravodajem vyšetřovacího výboru poslancem Koudelkou, ale výsledky jeho činnosti vzal v úvahu jako průvodní prostředky. V podrobně odůvodněném rozsudku pak zprostil Stříbrného obžaloby, že v trestní věci proti Josefu Dýmovi vydal křivé svědectví a tím se dopustil zločinu podvodu.¹⁶

Proces vůči Stříbrnému byl bedlivě sledován skupinou Hradu.¹⁷ Příznačným pro posuzování případu byl rozhovor odborového přednosty prezidentské kanceláře Josefa Schieszla s Karlem Čapkem. Čapek se těsně před vynesením rozsudku ptal, jak by hlasoval Schiestl v pozici soudce. Ten odpověděl, že by hlasoval pro odsouzení, máje na mysli celkovou činnost Stříbrného, takže by mu neublížil. Na doplňující Čapkovu otázku, zda by stejně hlasoval pro odsouzení, kdyby šlo o babu Vocáskovou, musel Schieszl přiznat, že nikoliv.¹⁸ Rezervu si v jihlavském procesu ukládal i obviněný Jiří Stříbrný, který jen naznačoval, že by mohl v případě nutnosti vypovědět pro mnohé nepříjemné skutečnosti. I po jihlavském rozsudku zůstalo proti němu vedeno vyšetřování pro zneužití moci úřední. V srpnu roku 1934 krajský soud trestní v Praze zastavil přípravné vyšetřování na návrh státního zastupitelství.

BRNĚNSKÉ KORUPČNÍ PROCESY

Prvotním impulsem pro brněnské korupční kauzy se stalo šetření revizního odboru ministerstva financí u brněnské pobočky vídeňské stavební firmy Pittel a Brausewetter v roce 1933. Při zkoumání účetnictví revizoři řadu položek označili za nedostatečně doložené. Podezření, že jde o fingované výdaje na dary

16 MZA, Krajský soud trestní Jihlava, III. man. 1924–1949, sign. Obž. 228.

17 AKPR, KPR-T, sign. T 156/33. 25. ledna 1933, kdy ještě písemné vyhotovení rozsudku nebylo rozesláno stranám, zaslal František Výborný kancléři Přemyslu Šámalovi přepis stenografického záznamu o vyhlášení rozsudku, který přímo v soudní síni pořídil státní zástupce Zdeněk Marjanko. Jeden opis byl 30. ledna 1933 odevzdán prezidentu republiky.

18 AKPR, KPR-T, sign. T 298/32.

a úplatky úředníkům ministerstva železnic a státních drah se potvrdilo při domovních prohlídkách prováděných brněnským policejním ředitelstvím, kde došlo k zabavení dokladů a důvěrné korespondence při domovní prohlídce. V lednu roku 1934 došlo k zatčení společníků firmy Vilém Dehn, František Machatzek, stavbyvedoucí František Flieger a účetní Rudolf Fischer. Poslední záznamy si zapisoval o poskytnutých úplatcích. Jako první začal spolupracovat ve vazbě Flieger, jenž poukázal na úředníky ředitelství státních drah v Brně, kteří přijímali úplatky. Zatčení nakonec vinu doznali. Policejní ředitelství začalo vyšetřovat zároveň zadávání silničních prací též firmě, kdy byli zatčeni vedoucí filiálek v Šumperku a v Trutnově. Druhý z nich označil za příjemce úplatek rad Zemského úřadu v Praze Juliua Baumanna. Přiznal, že obdržel od firmy 46 000 korun, Baumann byl prvním zatčeným pražským úředníkem v původně regionálním případě.

Nejvyšší soud 20. února roku 1934 delegoval krajský trestní soud v Brně k projednání aféry dodavatelů pražců, která byla podle sídla obžalovaných zprvu vyšetřována krajským soudem v Košicích. V polovině dubna 1934 provedli úředníci brněnského policejního ředitelství rozsáhlá zatýkání mezi dodavateli pražců pro železniční správu ze Slovenska a Podkarpatské Rusi. Na základě zjištěných skutečností i vyšších úředníků ministerstva železnic. Dne 22. července 1934 byl zatčen vrchní odborový rada ministerstva železnic Rudolf Heger pro podezření, že přijal od zástupce Ringhofferových závodů Vratislava Ludvíka při dodávkách lokomotiv a vagonů na darech 20 000 korun. Vyšetřovatelé zjistili, že Heger je majitelem vily v hodnotě jednoho milionu korun. Protože nedokázal uspokojivě vysvětlit původ peněz, byl opakovaně vyslýchán. Navzdory prvotnímu zapírání nakonec doznal, že v průběhu několika let jako uhelný referent ministerstva železnic přijal od dodavatelů finanční dary v úhrnné výši téměř milionu korun.¹⁹ Ukázalo se, že dodavatelé podpláceli i další úředníky, aby při každoročním zadávání dodávek uhlí pro státní dráhy obdrželi výhodné smlouvy. Uplacení úředníci zase při sestavování smluv vynechávali konkurenční doložku, která by dodavatele zavazovala poskytnout drahám nižší cenu než ostatním soukromým odběratelům. Při přejímce uhlí tolerovali netříděné uhlí horší jakosti. Nepožadovali vyloučení zprostředkovatelů, kteří nevlastnili žádné doly, jejichž účast jako mezičlánek v dodávkovém řízení cenu uhlí jen zvyšovala.

V roce 1934 vedla správní rada akciové společnosti Kress, podnikatelství staveb před krajským obchodním soudem v Praze spor o náhradu škody proti vnučenému správci, místořediteli Sporobanky Antonínu Peklovi, který firmu fakticky vedl v letech 1927–1932. Při zkoumání účetnictví se zjistilo, že řada účtů byla vystavena na jméno fiktivních osob. Zatčení představitelů firmy nakonec doznali, že šlo o výdaje na dary a úplatky úředníkům ministerstva železnic a ředitelství

19 MZA, KST Brno III. man. 1924–1949, sign. Obž. 18/36, kart. 741.

pro stavbu vodních cest, pro něž firma prováděla stavební práce.²⁰ Počátkem roku 1935 finanční úřady začaly prošetřovat machinace zasilatelské firmy Schenker a spol. Policie tehdy prokázala úplatky poskytnuté úředníkům ministerstva obchodu nebo ředitelství státních drah. V případech, kdy se uplácená a uplácující strany doznavy, mohly být v samostatných řízeních vyneseny první rozsudky. U úplatkářství při stavbě mostu v Michalovcích na východním Slovensku byl účetní ředitel města Užhorod Sergej Jefremov a další dva obžalovaní odsouzeni k šesti měsícům odnětí svobody.²¹ Stavitelé v Roudnici nad Labem Antonín Hádl a František Hájek byli pro zločin svádění k zneužití úřední moci při stavbě roudnického nádraží odsouzeni k pěti resp. čtyřem měsícům odnětí svobody.²²

První větší korupční proces před brněnským soudem v říjnu 1935 zanechal ve veřejnosti chtivě rázného boje s korupcí spíše rozpačitý pocit. Státní zastupitelství původně žalovalo 28 nižších drážních zaměstnanců (traťmistři, oficiálové státních drah ap.) o přijetí úplatků řádově ve stovkách korun. Přelíčení trvalo 27 dní a výsledný rozsudek čítal 234 strany. Nakonec však byl odsouzen jen stavbyvedoucí stavební firmy Pittel a Brausewetter František Flieger k trestu odnětí svobody na sedm měsíců, ztrátě volebního práva a náhradě soudních nákladů. Trestní řízení proti ostatním bylo zastaveno, nebo senát vynesl osvobozující rozsudek.²³

Když 23. listopadu roku 1935 soud stanovil datum hlavního líčení v další úplatkářské aféře při stavbě vranovské přehrady na 9. prosince roku 1935, tisk i veřejnost očekávali pádnější tresty. Senátu předsedal sám viceprezident soudu Eduard Kerndl. Při stavbě údolní přehrady na řece Dyji u Vranova v letech 1929–1933 došlo k značnému překročení nákladů a opozice naznačovala korupci při zadávání prací. Předsedou zadávací komise byl sociální demokrat, ministerský rada František Marek. V komisi zasedala v ní řada vysokých státních úředníků. Na svých jednáních 14. a 15. června roku 1929 navrhla komise zadat práce konsorciu tří stavebních firem Českomoravská stavební akciová společnost, Lanna akciová stavební společnost a Pittel a Brausewetter i přestože pět dalších oferentů podalo nižší nabídky. Hlavním obviněným se stal na základě předchozího vyšetřování

20 Tamtéž, sign. Hp III 93/37.

21 Tamtéž, sign. Hp III 93.

22 Tamtéž, sign. Hp III 141.

23 MZA, KST Brno III. man. 1924–1949, sign. Obž. 427/35, kart. 738. Státní zastupitelství podalo vůči rozsudku zmateční stížnost k Nejvyššímu soudu. Ten potom počátkem roku 1937 zrušil část výroku rozsudku nalézacího soudu, Františku Fliegrovi zvýšil trest na třináct měsíců nepodmíněně a dalším šesti obžalovaným uložil nové tresty v rozmezí od tří po sedm měsíců s podmíněným odkladem. Paradoxně a patrně navzdory slibům Flieger, který svými doznáními stál u počátku rozplétání řetězce korupčních procesů, jako jeden z mála musel odpykat úhrnný trest 18 měsíců ve věznici, kam nastoupil 5. dubna 1937. Když byl 19. března 1938 podmíněčně propuštěn na svobodu musel čelit exekucím na vymáhání vedlejšího trestu propadnutí úplatků státu. Zemřel 9. února 1939, zanechal vdovu a šestiletého syna. NA, MS, sign. VI, kart. 1078.

firmy Pittel a Brausewetter penzionovaný úředník Zemského úřadu v Brně Karel Navrátil, který působil ve funkci vedoucího stavební správy přehrady. Přes počáteční zapírání se podařilo prokázat, že od června roku 1930 do srpna roku 1932 přijal od stavebních firem celkem 731 000 korun.²⁴ Spisový materiál obsahoval 1331 listů, dva balíky dokladů a dva balíky stavebních deníků.²⁵ Přelíčení trvalo dva týdny a padly v něm tresty odnětí svobody pro upláceného Navrátila (18 měsíců) a uplácející Miku a Reicha (10 a 9 měsíců). U ostatních obžalovaných bylo trestní řízení zastaveno pro promlčení.

Dne 30. listopadu roku 1936 došlo po více než dvou letech vyšetřování k zahájení hlavního líčení soudního rady Karla Hagela před senátem ve věci slovenské pražcové aféry. Obžaloba stíhala 35 obžalovaných, spisový materiál čítal 10 830 listů, 67 balíků spisů, 33 balíků dokladů a obchodních knih, které musely být uloženy v samostatné místnosti staré soudní budovy.

Další procesy se střídaly v rychlém sledu. V říjnu roku 1937 byl ukončen proces ohledně úplatků při stavbě budovy ředitelství státních drah v Hradci Králové a před soudem stanul podnikatel Jan Koucký, ředitel strojírenské továrny Agroferra v Kunčicích na Ostravsku. V listopadu 1937 probíhalo hlavní líčení proti vrchnímu odborovému radovi ministerstva železnic Robertu Vorlíčkovi zatčenému 12. srpna 1934 a odsouzenému na pět měsíců podmíněně. Dne 11. prosince 1937 byli odsouzeni technický rada drah ve Svitavách Josef Bíl na sedm měsíců, dva traťmistrové na šest měsíců, vrchní technický rada drah v Brně Alexandr Viták a technický rada drah Rajmund Štěpánek na čtyři měsíce, všichni s podmíněčným odkladem na tři roky.

PROCESNÍ STRÁNKA KORUPČNÍCH KAUZ

V případech korupce většinou státní zástupce žaloval pro trestné činy podle ustanovení § 101 zneužití moci úřední, § 104 braní darů ve věcech úředních, popř. § 105 svádění ke zneužití moci úřední trestního zákona č. 117/1852 ř. z.²⁶ Tento zákon pro trestný čin zneužití moci úřední stanovil trestní sazbu odnětí svobody od jednoho do pěti let, pro trestné činy braní darů ve věcech úředních a svádění ke zneužití moci úřední tresty v rozmezí od šesti měsíců až do jednoho roku. Podle judikatury Nejvyššího soudu žaloba nemusela dokazovat stranický postup obžalovaných úředníků, ale pro naplnění skutkové podstaty trestného činu stačilo

24 MZA, KST Brno III. man. 1924–1949, sign. Obž. 17/36, kart. 746. Rozsáhlý spis zachycující zejména přípravné řízení není úplný, schází protokol o hlavním líčení i rozsudek.

25 NA, Ministerstvo veřejných prací dodatky 1919–1942 (dále MVP), sign. 61 c, kart. 271, zpráva vyšetřující komise ve věci vyšetřování překročení rozpočtu při stavbě údolní přehrady na řece Dyji u Vranova.

26 Miříčka, August: Delikty úřední. III. Úplatkářství, in: Slovník veřejného práva československého I., A–Ch, Praha 1929, s. 326–329.

prokázání přijetí daru či jiné výhody s úmyslem vykonávat svůj úřad v rozporu s požadavkem nestrannosti uloženým všem státním zaměstnancům jako povinnost v ustanovení § 21 služební pragmatiky č. 15/1914 ř. z.. Poměrně zřídka byla využita možnost postihnout protiprávní jednání podle zákona č. 178/1924 Sb., o úplatkářství a porušování úředního tajemství.

K projednávání prvních případů byl příslušný krajský soud trestní v Brně podle zásady místní příslušnosti. Později mu Nejvyšší soud usneseními přikázal i další korupční kauzy. Při delegaci se mělo jednat o účelnost, zjednodušení a zrychlení soudního řízení. Koncentrace korupčních případů u jednoho soudu, jehož personální poměry při vlastní trestní agendě nepostačovaly stanoveným úkolům, vedlo k prodloužení přípravného řízení.

Přispívaly k tomu obtíže s dokazováním. Strategie vyšetřování kalkulovala s psychologii průměrného občana, který nebyl zkušeným recidivistou a špatně zvládal mezní situaci po zatčení ve vyšetřovací vazbě. Tragickým mementem se stal případ vedoucího odboru ministerstva železnic Jana Hauera. Při výslechu na brněnském policejním ředitelství se pokusil o sebevraždu skokem z okna. Bohužel 6. července roku 1934 podlehl v nemocnici těžkým zraněním. Příjemci úplatků zpočátku spoléhali na důvěrnost jednání, přijímání úplatků vesměs popírali a uváděli, že často šlo jen o drobné pozornosti běžné v obchodním a společenském styku (např. dárkové koše k vánočním svátkům). O tom, že se jednalo o běžnou praxi naznačuje i výpověď Emila Reicha, který uvedl, že chtěl předejít zbytečným konfliktům a dlouholetá praxe ho naučila, že dobré shody je možné nejnázve docílit peněžitými dary.²⁷ Prvotní spontánní doznání byla vedena pochopitelnou snahou spoluprací s vyšetřovateli docílit propuštění z vazby. Jakmile se ukázala neschůdnost této cesty, po rozmyšlení a konzultaci s právními zástupci obvinění svá prvotní doznání později oslabovali, zpochybňovali přesnost a úplnost policejních protokolů. O určitém nátlaku vypovídá svědectví Adolfa Janouška, který byl vzat do policejní vazby těsně před vánočními svátky. Výslehy proběhl na Štědrý den, a když nechtěl podepsat protokol ve znění diktovaném policejním komisařem, měl uvést, že se v sepsaném protokolu nesmí škrtat a obviněný má poslední možnost dostat se ven k rodině.²⁸

V řadě případů obvinění vše sváděli na zemřelé osoby, které již nemohly před soudem vydat své svědectví. V řadě případů tak muselo být trestní řízení zastaveno, protože skutkovou podstatu trestného činu nebylo možno pro nedostatek důkazů prokázat (např. sekční šéfové ministerstva železnic Alois Nuc a Ladislav Otta v pražské pražcové aféře). K zastavení pro promlčení usnesením radní komory krajského soudu podle ustanovení § 227 trestního řádu došlo tam, kde

27 MZA, KST Brno III. man. 1924–1949, sign. Obž. 18/36 kart. 748, protokol s vyslychaným E. Reichem sepsaný 19. prosince 1934 u policejního ředitelství Brno.

28 Tamtéž, sign. Obž. 17/36, protokol o hlavním líčení, s. 85.

uplynulo pět let od spáchání trestné činnosti a byla splněna podmínka vydání neoprávněného prospěchu a vzniklá škoda byla nahrazena. Ve výroku tohoto usnesení však výslovně nebyl přiznán žádný nárok na odškodnění za majetkovou újmu způsobenou vyšetřovací vazbou s odůvodněním, že podezření nebylo úplně vyvráceno a čin zůstal proto beztrestným, poněvadž byly splněny podmínky promlčení.

Odsouzení i státní zástupce vůči rozsudkům často podávali opravné prostředky v podobě odvolání nebo zmateční stížnost. Nejvyšší soud zrušil 11. března roku 1938 na základě zmateční stížnosti státního zastupitelství v Brně v rozsudku krajského soudu trestního v Brně část výroku osvobozující radu ministerstva veřejných prací Adolfa Janouška. Věc vrátil soudu první instance, aby ji v rozsahu tohoto zrušení znovu projednal a rozhodl.²⁹ K novému hlavnímu líčení došlo 8. prosince roku 1938, kdy byl Janoušek uznán vinným, že jako veřejný úředník přijal dary a tím se dal při obstarávání úředních prací svěst ke stranictví a byl odsouzen k trestu odnětí svobody na šest měsíců podmíněně, náhradě nákladů soudního řízení, ztrátě volebního práva a přijaté dary ve výši 160 000 korun propadly státu. Janoušek při tom soustavně popíral vinu a uváděl, že částky jemu vyplacené byly jen přiměřeným ekvivalentem za mimoúřední práci, kterou v zájmu věci jako expert v oblasti betonových staveb provedl. Janoušek při tom prožil sedm let v pozici suspendovaného úředníka, který pobíral pouze zlomek služebního platu. Jeho žádosti o opětné nastoupení do služby nebylo vyhověno, nicméně ministerstvo veřejných prací prohlásilo, že neutrpělo žádnou škodu a nemělo námitek proti udělení milosti. Trestní řízení bylo nakonec zastaveno usnesením radní komory krajského trestního soudu 7. listopadu 1941.³⁰

Protektorátní ministerstvo spravedlnosti projevilo silné pochybnosti o účelnosti dalšího soudního projednávání prvorepublikových korupčních případů. Rada obžalovaných v důsledku státoprávních změn nabyla říšskoněmeckou státní příslušnost a jejich trestní věc musela být z trestního řízení vyloučena a spisy postoupeny německému státnímu zastupitelství v Brně. V řadě případů muselo být trestní řízení zastaveno podle § 412 trestního řádu, protože obvinění odešli do zahraničí a jejich pobyt byl neznámý. Dalším argumentem se stala vysoká režie procesů zahrnující náklady vazeb za přípravného vyšetřování, náklady hlavních přelíčení, komisi výlohy vyšetřujících soudců, odměny znalců a tlumočnicků a svědecké. V rozsudcích ukládaná povinnost náhrady soudních nákladů se nezdá ukázala jako nevymahatelná, když i v exekucím řízení zůstaly pohledávky nedobytné. Bylo navrženo ukončit trestní řízení abolicí za podmínky vydání užiteků a náhrady škody. Státní prezident Emil Hácha užil pak v roce 1942 práva milosti k zastavení trestních řízení.

29 MZA, NS, sign. Zm II 499/37.

30 NA, MVP, sign. Discipl., kart. 16.

ZÁVĚR

V dobovém diskurzu byl trvale přítomen požadavek stíhání případů korupce. Verbálně se k němu hlásili představitelé stran napříč politickým spektrem, včetně těch, které na popřevratové praxi financování činnosti politických stran prostřednictvím obchodů s politickým pozadím samy aktivně participovaly. Vývoj vyšetřování korupčních kauz řadu nezasvěcených pozorovatelů překvapil. Z původních izolovaných případů postihujících zprvu představitele jinonárodního kapitálu (německého, židovského a maďarského) se rozvinul neočekávaný obraz korupčního prostředí značnou měrou diskreditující československou veřejnou správu. Diskutovalo se, zda by prezident nebo vláda neměli zaujmout k odhalené korupci veřejně stanovisko.³¹ Snahy o nápravu narážely na obavy z veřejného projednávání kompromitujících skutečností před soudem a zpochybnění legitimacy celého popřevratového politického systému. Mezi politickými elitami první republiky nakonec převládl pragmatický přístup. Mementem jim mohla být zkušenost ze spojenecké Francie, kde vyšetřování finančních operací Serge Alexandra Staviského naznačilo podíl ministrů a poslanců na korupci. Vzbuzená nedůvěra občanů k tamnímu establishmentu vedla k destabilizaci vnitropolitických poměrů, pádu dvou vlád a nakonec až ke krvavě potlačeným pouličním demonstracím v Paříži 6. února 1934. Ministr vnitra Josef Černý proto doporučil, aby zkompromitovaní úředníci byli urychleně propuštěni nebo penzionováni, ale jinak, aby se vyšetřování dále nerozšiřovalo.³² Vyšetřování se omezilo na zemské úřady a resorty ministerstva veřejných prací a ministerstva železnic, kde ministra nominovaného živnostenskou stranou v této době vystřídal sociální demokrat Rudolf Bechyně. Vůbec nebyly prošetřovány veřejné zakázky v resortech ministerstva zemědělství a ministerstva národní obrany, které dlouhodobě spravovali politici nejsilnější agrární strany. Vyšetřování se tak vyhnula stavební firmě Posista, kde byl předsedou správní rady vlivný politik agrární strany ministr Bohumír Bradáč.

31 „*Dosavadní trestní řízení ukázalo již tolik, že jde o zjev neobyčejně důležitý, který vynucuje mimořádná opatření. (...) Dr. Lány se domnívá, že by někdo, prezident nebo vláda, měli o tom veřejně promluvit. Není totiž žádným tajemstvím, že stejné poměry jsou ve veřejných pracích, v zemědělství, v poštách, ale zejména v národní obraně. Ututlat se věc nedá, je třeba staré věci nějakým způsobem zlikvidovat a naznačit, že je potřeba obratu. Přemýšlel také o tom, nebylo-li by to tak možné, že by dostal potřebný materiál dr. Capek, který by jej zužitkoval publicisticky. On osobně je pro to, aby byli zatčeni všichni a aby současně vláda veřejnosti pověděla o čem jde. Řekl jsem mu, že jest vskutku na uvažanou, je-li možnost zavést trestní řízení proti všem státním dodavatelům a proti osobnostem tak vynikajícím. (...) Je pravda, veřejnost se jistě chytne toho, že úplatkáři zůstávají bez trestu, ale nevidím vyhnouti.“ AKPR, KPR-T, sign, 656/34, záznam Josefa Schieszla z 14. července 1934 o rozhovoru s odborovým přednostou Emilem Lány z ministerstva spravedlnosti.*

32 Tamtéž.

Generální ředitel Ringhofferových závodů Hanuš Ringhoffer po výsledku brněnským policejním ředitelem intervenoval 26. července roku 1934 přímo u kancléře prezidenta republiky Přemysla Šámala. V rozmluvě zdůraznil, že o finančních částkách, kterými koncern podporoval politické strany vládní koalice, nehodlá veřejně mluvit, protože zveřejnění důvěrných informací by mohla zneužít politická opozice.³³ Šámal pak jednal s ministrem vnitra Josefem Černým. Ten Ringhofferovi důvěrně vzkázal, aby se omezil na prohlášení, že nikoho nepodplácel, ani podplácet nedal a rozhodně nezačal vypovídat o penězích poskytovaných politickým stranám.³⁴ Korupční aféry pomohly i kariéernímu postupu brněnského policejního ředitele Vladimíra Kráčmara. Vysoký policejní úředník, který na základě vyšetřování svého úřadu disponoval řadou citlivých informací, byl za svůj loajální postoj nominován do funkce policejního prezidenta v hlavním městě.

V Brně tak nestanuli na lavicích obžalovaní politici, ale veřejní zaměstnanci, kteří přijímali od zástupců dodavatelských firem finanční a věcné dary a další výhody. Publicita vyšetřování v tisku, který přinášel soudní zpravodajství z procesů, měla uspokojit veřejné mínění, domáhající se rozhodného boje s korupcí. Brněnské procesy měly podpořit navrácení zpochybněné víry občanstva v demokratické instituce a justici. Ukázaly lidsky pochopitelnou slabost státních zaměstnanců přiznat se na celkovém korupčním prostředí v osobní prospěch. Především opoziční politici sdíleli přesvědčení, že šlo jen o zlomek dlouhletého korupčního systému, kdy požadavek jeho rozkrýví spojovali s kritikou vládních stran. Epizodické trvání druhé republiky neposkytlo dostatečný časový prostor k přezkoumání majetkových poměrů politiků a vysokých veřejných úředníků. Nepodařilo se ani procesně upravit zvláštní postavení osob, které by pomohly přispět k rozkrýví korupčních praktik. Ku příkladu František Flieger, který svým doznáním stál u počátku rozplétání řetězce korupčních procesů, si musel odpykat úhrnný trest osmnácti měsíců odnětí svobody ve věznici. Když byl však po roce podmínečně propuštěn na svobodu, musel čelit exekucím na vymáhání vedlejšího trestu propadnutí úplatků státu.³⁵ Po nacistické okupaci v kritice předmnichovských poměrů halasně pokračovala marginální politická uskupení jako Vlajka, které svou kolaborační aktivistickou politikou spíše odrazovaly občany angažovat se v rozkrývání korupce „židozедnářské kliky“. Ani čestný Národní soud ustavený na základě usnesení výboru Národního souručenství z července 1939 nepřispěl výrazněji k odhalení korupční praxe. Národní soud ukončil svou

33 „Mimo to jsou určité položky rázu politického, příspěvky organizací různých stran proti sobě navzájem stojících, které nutno dávat i které, kdyby se o nich u druhých stran vědělo, by způsobily jen rozvat a nepokoj. Podobné položky se v knihách nevedou.“ AKPR, KPR-T, sign. T 695/34.

34 Tamtéž, sign. T 696/34.

35 Flieger zemřel 9. února 1939 a zanechal vdovu se šestiletým synem v neutěšené finanční situaci. NA, MS, sign. VI, kart. 1078.

činnost rozhodnutím prezidenta Emila Háchy v květnu roku 1942, když již dříve docházelo k zastavování zahájených korupčních procesů před obecnými soudy a udělování milostí. Nebylo to ovšem uznání neopodstatněnosti vznesených obvinění jako spíše nezájem v aktuální politické situaci kompromitovat národní společenství a poskytovat argumentaci nacistické propagandě.